Muistio HE 99/2025 vp

Rajavartiolaitoksen esikunta
Raja- ja meriosasto
Komentaja Mikko Hirvi

6.10.2025

Lausuntopyyntö; Hallinto- ja turvallisuusjaosto keskiviikko 08.10.2025 klo 12.45

Rajavartiolaitoksen valmius torjua öljy- ja kemikaalivahinkoja ottaen huomioon varjolaivaston myötä kasvaneet riskit

1. Operatiivinen tilanne ja valmius merialueella

Varjolaivaston huonokuntoiset alukset yhdessä erityisesti Suomenlahden alueella vaikuttavan satelliittipaikannuksen häirinnän kanssa aiheuttavat merkittävän riskin monialaiselle merelliselle onnettomuudelle. Riskiä korostaa mahdollinen miehistöjen viranomaisia välttelevä asenne sekä ympäristöonnettomuuden osalta aluksien epäselvä vakuutusturva, joka vaikuttaa torjuntaoperaation korvattavuuteen. Viimeisen puolen vuoden aikana on tapahtunut vakavia onnettomuuden läheltä piti -tilanteita, joissa on ollut osallisena varjolaivaston aluksia.

Pelastuslain (379/2011) mukaisesti Rajavartiolaitos vastaa ympäristövahinkojen torjunnan johtamisesta Suomen talousvyöhykkeellä ja aluevesillä aavalla selällä. Rannikkoa lähempänä olevilla merialueilla johtovastuussa on hyvinvointialueen pelastusviranomainen. Ympäristövahingon torjuntaan osallistuvat viranomaisten lisäksi myös yksityiset toimijat ja vapaaehtoisjärjestöt.

Valtioneuvoston periaatepäätöksellä (Valtioneuvoston yleisistunto 16.2.2023, VN 13/2023) on vahvistettu ”Ympäristövahinkojen torjunnan kansallinen strategia vuoteen 2035”. Strategia ohjaa viranomaisten varautumista nykyisten ja tulevien öljy- ja kemikaalivahinkojen varalle. Strategian pohjalta on laadittu toimeenpanosuunnitelma tavoitteiden saavuttamiseksi.

Suomen öljyntorjuntavalmius ja -kapasiteetti on mitoitettu edellä mainitun strategian mukaisesti siten, että 30 000 kuution öljyvahinko kyettäisiin naapurimaiden tuella saamaan hallintaan kolmessa vuorokaudessa. Suomen öljyntorjuntalaivaston tankkikapasiteetti on tällä hetkellä noin 6500 kuutiometriä ja nousee Rajavartiolaitoksen uusien vartiolaivojen käyttöönottamisen myötä noin 8800 kuutioon. Merivoimien vanhemmat öljyntorjunta-alukset, Hylje ja Halli ovat tulossa lähivuosina käyttöikänsä päähän ja poistuvat käytöstä. Tämän suorituskyvyn korvaaminen on kokonaistorjuntakyvyn kannalta välttämätöntä.

Kansallisesti välittömässä valmiudessa on jatkuvasti 2-3 öljyntorjuntaan soveltuvaan alusta ja avovesikaudella 10-12 tunnin kuluessa on lisäksi mahdollista saada onnettomuuden sattuessa 5-7 alusta lisää, jolloin kansallinen avomerialueen öljynkeräyskapasiteetti on pääosiltaan käytössä. Ympäristövahinkojen torjuntakaluston ylläpidon ja nopean käyttöönoton varmistamiseksi kalusto

on keskitetty neljään keskusvarastoon (Loviisa, Lappohja, Pori ja Kalajoki). Lisäksi merivartioasemille sijoitetut öljypuomikontit mahdollistavat nopeat ensitoimet onnettomuustilanteissa.

Ympäristövahinkotilanteissa apua on saatavissa Itämeren alueen maista noin 12-24 tunnin aikaikkunassa. Viron ja Ruotsin kanssa ympäristövahinkojen torjuntaa harjoitellaan 2-3 kertaa vuodessa. Muiden Itämeren maiden (pl. Venäjä) harjoituksia on vähintään kerran vuodessa mm. Kööpenhaminan torjuntayhteistyösopimuksen puitteissa. Tietoa parhaiden käytänteiden osalta vaihdetaan säännöllisesti ja lisäksi mahdollistetaan naapurimaiden osallistuminen ympäristövahinkojen torjunnan koulutuksiin.

Operatiivinen valmius on siis nykyisellään kohtuullisella tasolla. Avomeritorjunnan valmius rakentuu Rajavartiolaitoksen vartiolaivojen, merivoimien öljyntorjunta-alusten, sekä edellisiä pienempien öljyntorjunnan valmiusalusten varaan. Valmiusaluksia operoivat kaupalliset toimijat, joiden kanssa Rajavartiolaitoksella on sopimukset. Nykyisillä järjestelyillä kyetään siis luomaan maantieteellisesti kohtalaisen kattava ja nopeaan reagointiin kykenevä valmius, jonka painopiste on Suomenlahdella ja Saaristomerellä.

Keskeinen osa ympäristövahinkojen torjuntaa on meriliikenteen turvallisuudesta huolehtiminen ennaltaehkäisevässä mielessä. Fintraficin meriliikenteen ohjauskeskukset, Rajavartiolaitoksen merivartiostojen johtokeskukset ja Merivoimien vastaavat keskukset kohdistavat meriliikenteeseen erilaisia valvontakeinoja, joilla pyritään takamaan meriliikenteen turvallisuus. Viranomaisyhteistyössä on estetty useita läheltä piti -tilanteita, jotka olisivat voineet johtaa vakavaan ympäristöonnettomuuteen. Tilannetta vaikeuttaa Venäjän globaaliin satelliittinavigointijärjestelmään kohdistama häirintä.

2. Valmiuden parantaminen ja rahoitus

Valmiuden toiminnallinen parantaminen

Nykyinen avomeritorjunnan valmius kehittyy kerätyn öljyn tankkikapasiteetin osalta Rajavartiolaitoksen vartiolaivahankkeen osana, kun uudet vartiolaivat saadaan operatiiviseen käyttöön viimeistään vuoden 2027 kuluessa. Toisaalta merivoimat on luopumassa öljyntorjunta-alus Hylkeestä vuosikymmenen loppuun mennessä ja öljyntorjunta-alus Hallista ensi vuosikymmenen alkupuolella. Mikäli merivoimien aluksia ei korvata öljyntorjuntakykyisillä aluksilla tulee vastaava suorituskyky hankkia muuta kautta ja todennäköisesti tällainen vaihtoehto ei vastaa kustannustehokkuudeltaan nykyistä järjestelyä.

Kustannustehokkuuden näkökulmasta ympäristövahinkojen torjuntaan osallistuvien alusten tulisi jatkossakin olla monitoimialuksia. Tällöin ympäristövahingon torjuntakyky on vain yksi aluksen tehtävistä ja aluksen pääasiallinen käyttö ja valmius muodostuvat muista tehtävistä. Rajavartiolaitos näkee mahdollisuuksia kehittää avomerialueen ympäristövahinkojentorjuntakykyä Rajavartiolaitoksen ja merivoimien alushankkeiden kautta, sekä liittämällä Arctia Ice Breakingin jäänmurtajia avomeritorjuntaan kykenevien monitoimialusten laivastoon.

Kansallisen valmiuden keihäänkärjen muodostaisivat Rajavartiolaitoksen ja merivoimien alukset, jotka ovat korkeassa valmiudessa ympäri vuoden. Pitkäkestoiseen torjuntaoperaatioon ei kuitenkaan voi sitoa kaikkia vartiolaivoja tai merivoimien huoltoaluksia, joten tarvitaan myös matalamman valmiuden suorituskykyisiä aluksia, jotka vapauttavat tarvittaessa Rajavartiolaitoksen ja merivoimien aluksia torjuntaoperaatiosta muihin kansallisen turvallisuuden kannalta tärkeisiin tehtäviin. Tähän tarpeeseen kyettäisiin vastaamaan erinomaisesti ympäristövahinkojen torjuntaan varustelluilla jäänmurtajilla, kuten JM Polaris.

Rahoitus

Hallitusohjelman mukaan hallitus varmistaa riittävän öljyntorjuntavalmiuden ja ympäristövahinkojen torjuntakyvyn, jotta kansallisiin sitoumuksiin sekä toimintaympäristön muutoksien aiheuttamiin tarpeisiin ja suorituskykyvaatimuksiin pystytään vastaamaan.

Alusöljy- ja aluskemikaalivahingon torjunnan johtovastuun muutoksen yhteydessä 1.1.2019 sisäministeriölle siirrettiin aiemmin ympäristöministeriön hallinnoimalta momentilta 35.10.20 Ympäristövahinkojen torjunta, 5,5 milj. euroa uudelle momentille 26.01.25 Öljy- ja kemikaalivahinkojen torjunta. Määrärahaa ei ole tarkastettu muutoksen jälkeen. Varojen käyttöä on tehostettu esimerkiksi keskittämällä varastointia ja hankintoja, mutta suurin osa, 4,4milj€, momentin varoista kuluu nykyisten valmiussopimusten ja kaluston varastoinnin ylläpitämiseen. Lisäksi noin 1,0milj€ kuluu nykyisen välineistön ylläpitoon ja huoltamiseen. Tästä yhteensä 5,1milj€ osuudesta ei ole mahdollista säästää vaan kustannukset kasvavat yleisen kustannustason nousun myötä.

Valtion lisätalousarviossa kesällä 2025 kyseiselle momentille myönnettiin 2,5milj€:n kertaluonteinen korotus, joka auttoi hetkellisesti ja sillä kyettiin rahoittamaan LTAE:n mukaisesti muutamia tärkeitä kalustohankintoja, kuten talvikeräimet uusille vartiolaivoille ja kevyt kauko-ohjattava sukellusrobotti päästövahingon tiedusteluun, jotka muuten olisivat jääneet toistaiseksi hankkimatta. Lisätalousarvion kertaluonteisesta korotuksesta ei kuitenkaan ole apua yleisen kustannustason nousuun. Nykytasolla pysyessään torjuntamomentin budjetti pakottaa leikkaamaan ensin koulutuksesta ja kehittämisestä, seuraavaksi torjuntavälinehankinnoista ja lopuksi valmiusaluksista. Myöskään valtaosaa valtioneuvoston ympäristövahinkojen torjuntastrategia 2035:n mukaista kehittämistoimista ei kyetä ilman tasokorotusta toteuttamaan.

2,2milj€:n vuosittainen tasokorotus takaisi torjuntakyvyn nykytason ja mahdollistaisi torjuntakyvyn kehittämisen mm. jäänmurtajayhteistyön osalta, vähärikkisiin polttoaineisiin suunniteltujen torjuntavälineiden hankinnat sekä valmiusalussopimusten maltillisen kehittämisen. Kaikilla näillä ratkaisuilla vastataan suoraan myös varjolaivaston aiheuttamaan riskiin, joka todennäköisesti tulee jatkumaan pitkäkestoisesti.